

جهانی شدن، شاخص KOF و جایگاه ایران

فاطمه باوندپوری

کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی از دانشگاه رازی

عضو اتاق بازرگانی و عضو باشگاه فعالان اقتصادی

روند جهانی شدن فراگیر و همه جانبه می‌باشد به نحوی که تمامی ابعاد آن بطور همزمان ولی با شدت متفاوت به وقوع می‌پیوندد. از جهانی شدن تعاریف مختلفی ارائه شده است که با توجه به آنها می‌توان گفت: «جهانی شدن مجموعه پیچیده‌ای از فرآیندهای متمایز، اما مرتبط اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و نیز نظامی و سیاسی است که از طریق آنها مناسبات اجتماعی در دوره‌ای طولانی از تاریخ و در مقیاسی جهانی و قابل دسترس در سطح جهان تحول یافته است» در واقع، یک قلمرو عمومی در سطح جهان به وجود آمده است، که آدمی بازیگر اصلی آن و جامعه جهانی صحنه اصلی بروز توانایی‌های اوست. جهانی شدن در صورت انسجام می‌تواند سبب گسترش پیوندها و ارتباطات متقابل فراتر از حد دولت‌ها شود و اهمیت محلات و قومیت‌گرایی را به حداقل برساند. جهانی شدن در حقیقت از پیامدهای نوزایی تمدن صنعتی و انقلاب تکنولوژی و گسترش سرمایه‌داری است که در صورت تحقق دور از فساد و نقص می‌تواند بموجب فرآیندهای پیچیده، جوامع مدنی را جایگزین دولت - شهرهای سنتی کرده و در تعاملی برابر با به صورتی متوازن باعث توسعه همگانی گردد.

ویژگی‌های جهانی شدن

- رشد تجارت جهانی و تنوع معاملات بین‌المللی
- رشد بی‌سابقه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و افزایش جریان سرمایه بین‌المللی
- رشد تجارت پول و سرمایه
- جریان آزادانه خدمات تولیدی
- توسعه صنعت گردشگری
- انتقال سریع و رو به رشد گسترش فناوری
- شکل‌گیری شرکت‌های بزرگ چند ملیتی
- تشدید گرایش و تمایل کشورها به عضویت در سازمان‌ها و بلوک‌های اقتصادی منطقه‌ای
- مهاجرت نیروی کار در سطح بین‌المللی
- گسترش ارتباطات و رسانه‌ها و فرآیندهای تبادل اطلاعات در سراسر نقاط جهان و پدید آمدن دنیای مجازی ارتباطات و اطلاعات
- ادغام و تبادل شاخصه‌ها و رفتارهای فرهنگی
- تغییر نگرش‌ها، ایدئولوژی‌ها، هنجارها و ...
- نازک‌تر شدن پوسته دولتها و ایجاد پیوندهای میان مردمی (یاسر پولایی)

ابعاد جهانی شدن

۱- بعد اقتصادی

سازمان تجارت جهانی یکی از سازمان‌هایی است که بیانگر جهانی شدن اقتصاد در شرایط حاضر می‌باشد. این سازمان از جهانی شدن بازارهای مالی و گسترش آنها و قراردادهای الزام آور برای کشورها، جهانی شدن اقتصاد و تجارت آزاد و حرکت گسترده کالا در میان مرزها را به وجود آورده است.

یکی از اهداف بنیادی جهانی شدن در عرصه اقتصاد، از میان رفتن مرزهای اقتصادی و حذف موانع حقوقی - قانونی در کشورهاست به گونه‌ای که سرمایه‌ها به صورت آزاد در گردش درآیند.

جهانی شدن اقتصاد در زمینه‌های مختلفی چون تجارت، تولید، سرمایه‌گذاری، بازارهای مالی و پولی و گسترش نقش شرکت‌های فراملیتی نمایان گردیده است. در تجارت اصولاً سمت و سو در جهت ایجاد زیرساخت‌ها و بسترسازی لازم برای آزادسازی مبادلات تجاری در گوشه و کنار دنیا و از طریق رفع موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای صورت گرفته است. در زمینه تولید نیز سمت و سو در جهت گرایش به غیر متمرکز شدن اساسی تولید و افزایش سهم تولیدات و خدمات واحدهای تولیدی می‌باشد. در سرمایه‌گذاری نیز تغییرات در جهت افزایش سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری‌ها به روش‌های مختلف دیگر بوده است که در وضعیت کنونی کمتر کشوری با هر نوع اقتصادی در جهان یافت می‌شود که تحت تاثیر این مسائل قرار نگرفته باشد.

۲- بعد فرهنگی

بسیاری از روشنفکران و تحلیل‌گران، پدیده جهانی شدن را بیشتر با توجه به بعد فرهنگی و اثرات اجتماعی آن مورد توجه قرار داده‌اند. از بعد فرهنگی، جهانی شدن بیشتر بر ناظر بر فشردگی زمان و مکان و پیدایش شرایط جدید برای جامعه جهانی و جهانی شدن فرهنگ است. این بعد از جهانی شدن بر اقتصاد و سیاست تفوق دارد و عمده توجه آن بر روی مشکلاتی متمرکز دارد که فرهنگ جهانی با بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی برای هویت ملی و محلی به وجود می‌آورد. مبنای تحلیل طرفداران فرهنگ جهانی بر این اصل مبتنی است که رشد فزاینده فناوری و وسایل ارتباط جمعی، اینترنت و ماهواره موجب فشردگی زمان و مکان و نزدیکی فرهنگی کشورها شده و از این طریق یک فرهنگ مسلط در سطح جهانی تشکیل داده است. یکی از ابعاد جهانی شدن زبان واحد و جهانی است، امروزه زبان‌هایی مانند زبان انگلیسی این کاربرد را دارند اما دانشمندی در طول تاریخ زبان‌هایی را مختص به این کار طراحی کرده‌اند. معروف‌ترین و شناخته شده‌ترین زبان فراساخته به این منظور زبان اسپرانتو است. زبان اسپرانتو زبانی بسیار ساده، حتی بسیار ساده‌تر از انگلیسی، منطقی و بیطرف است.

۳- بعد اجتماعی - سیاسی

این بعد از جهانی شدن موجب می‌شود که افراد و گروه‌ها قدرتمند شده و بتوانند به عنوان گروه‌های ذی نفوذ بر روی دولت‌ها تأثیر بگذارند و آن‌ها را تحت تأثیر تصمیمات، برنامه‌ها و خواسته‌های خود قرار دهند. در این بعد از جهانی شدن پرسش از نقش دولت و حکومت در فرایند جهانی شدن است.

شاخص جدید KOF

واژه KOF در حقیقت عنوان یک مؤسسه اقتصادی در سوئیس است که در قسمت فدرال تکنولوژی دانشگاه ETH در گروه‌های مدیریت، فناوری و اقتصاد فعالیت می‌کند.

فعالیت‌های این مؤسسه به سه قسمت تقسیم می‌شود:

۱. بخش چرخه کسب و کار؛

۲. بخش تغییرات ساختاری؛

۳. بخش اداری و پشتیبانی.

اسم این مؤسسه، مخفف عبارت آلمانی (Konjunktur for schungsstelle) به معنی مؤسسه تحقیقات در زمینه کسب و کار می‌باشد. این مؤسسه اقتصادی با پیش‌بینی و مطالعات خود در زمینه کسب و کار توانسته است در سراسر کشور سوئیس شهرت بسزایی کسب نماید. شاخص جهانی شدن KOF نیز سالانه از سوی این مؤسسه منتشر می‌شود و همراه با آن زیرشاخص‌های جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن اجتماعی و جهانی شدن سیاسی نیز ارائه می‌شود. از نظر این مؤسسه، جهانی شدن به روند ایجاد ارتباط میان عوامل در فواصل دور، از طریق جریان‌های مختلف از جمله: مردم، اطلاعات و افکار، کالا و سرمایه و ... اشاره دارد.

از دیدگاه این مؤسسه اقتصادی، جهانی شدن دارای سه جنبه بسیار مهم است: جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن سیاسی و جهانی شدن اجتماعی.

جنبه اقتصادی از جهانی شدن، به وسیله جریان‌های با مسافت طولانی از کالاها، سرمایه، خدمات، اطلاعات و آگاهی، که همراه با تبادل بازارهاست، معرفی می‌شود.

در یک بیان کلی، جهانی شدن اقتصادی به دو زیربخش اصلی تقسیم بندی می‌شود:

اول) جریان‌های واقعی اقتصاد معمولاً برای اندازه‌گیری جهانی شدن اقتصادی به کار برده می‌شود. گروه اصلی جریان‌های واقعی اقتصاد، شامل اجزای زیر است:

تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری پرتفوی.

دوم) محدودیت‌ها بر سر تجارت و سرمایه

این گزینه به موانع بر سر تجارت و سرمایه با به‌کارگیری موانع پنهان واردات و متوسط نرخ‌های تعرفه و مالیات بر تجارت بین‌الملل (به عنوان سهمی از درآمد جاری) به علاوه یک شاخص از کنترل‌های سرمایه اشاره دارد. با توجه به سطح معینی از تجارت، یک کشور با درآمدهای بالاتر بدست آمده از جانب تعرفه‌ها، کمتر جهانی شده است.

هرکدام از زیرشاخص‌های معرفی شده برای جهانی شدن اقتصادی و جهانی شدن اجتماعی و جهانی شدن سیاسی به یک عدد در بازه ۱ تا ۱۰۰ تبدیل می‌شوند. عدد ۱۰۰ بالاترین ارزش و عدد ۱ کمترین ارزش را دارد، سپس وزن‌هایی برای هر زیرگروه به ترتیب جهانی شدن اقتصادی ۳۶ درصد و جهانی شدن اجتماعی ۳۷ درصد و جهانی شدن سیاسی ۲۶ درصد انتخاب می‌شود و در نهایت شاخص کلی که یک شاخص ترکیبی است، از مجموع وزنی این زیرشاخص‌ها به دست می‌آید. در جدول شاخص‌ها و زیر شاخص‌های جهانی شدن (KOF) ارائه شده است:

ترکیب وزنی زیرشاخص های جهانی شدن KOF

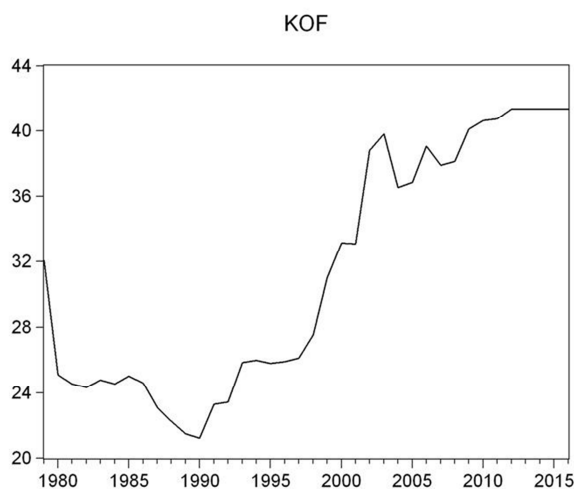
شاخص ها و متغیرها	
۳۶	الف) جهانی شدن اقتصادی
۵۰	۱. جریان های واقعی
۲۱	تجارت (درصدی از GDP)
۲۸	سرمایه گذاری مستقیم خارجی، موجودی ها (درصدی از GDP)
۲۴	سرمایه گذاری پرتفوی (درصدی از GDP)
۲۷	پرداختیها به اتباع خارجی (درصدی از GDP)
۵۰	۲. محدودیتها
۲۴	موانع پنهان واردات
۲۷	متوسط نرخ تعرفه
۲۶	مالیات بر تجارت بین المللی (درصدی از درآمد جاری)
۲۳	محدودیت های حساب سرمایه
۳۷	ب) جهانی شدن اجتماعی
۳۴	۱. داده هایی از تماس های شخصی
۲۵	ترافیک تلفن
۴	نقل و انتقالات (درصدی از GDP)
۲۶	گردشگری بین المللی
۲۱	جمعیت اتباع خارجی در کشور (به صورت درصدی از جمعیت کل)
۲۵	نامه های بین المللی (سرانه)
۳۵	۲. داده های مربوط به جریان اطلاعات
۳۳	کاربران اینترنت (برای هر ۱۰۰۰ نفر)
۳۶	تلویزیون (برای هر ۱۰۰۰ نفر)
۳۲	تجارت در روزنامه ها (درصدی از GDP)
۳۱	۳. داده هایی از مجاورت فرهنگی
۴۴	تعداد رستوران های مک دونالد (سرانه)
۴۵	تعداد فروشگاه های ایکیا (سرانه)
۱۱	تجارت در کتاب (درصدی از GDP)
۲۶	ج) جهانی شدن سیاسی
۲۵	سفارتخانه های مستقر در کشور
۲۸	عضویت در سازمان های بین المللی
۲۲	میزان مشارکت در ماموریت های شورای امنیت سازمان ملل متحد
۲۵	معاهده های بین المللی

منبع: مؤسسه اقتصادی KOF

طبق جداول و رتبه‌بندی‌های ارائه شده از سوی این مؤسسه، در سال ۲۰۰۰ کشورهای بلژیک، هلند، سوئیس، اتریش و دانمارک به ترتیب توانسته‌اند رتبه‌های اول تا پنجم جهانی شدن را به خود اختصاص دهند. در همین سال دو کشور لائو و افغانستان، رتبه‌های آخر و ایران با میزان شاخص ۳۵/۵۵ در رتبه ۱۵۶ قرار گرفته است.

در سال ۲۰۰۱ جایگاه پنج کشور نخست و دو کشور آخر تغییری نیافته و ایران با رقم شاخص ۳۵/۵۵ رتبه ۱۵۷ را داشته است. در سال ۲۰۰۲ نیز پنج کشور برتر و دو کشور آخر از لحاظ جایگاه، تغییری نیافته‌اند. اما ایران با رقم شاخص ۴۰/۶۶ در رتبه ۱۳۶ قرار گرفته و جهانی تر شده است. در سال ۲۰۰۳، ترتیب پنج کشور برتر به صورت بلژیک، هلند، اتریش، سوئیس و دانمارک تغییر یافته و افغانستان با رقم ۲۳/۵۱ در رتبه ۱۸۵ نشسته و نسبت به سالهای قبل جهانی تر شده است و ایران نیز در این سال رقم ۴۱/۵۳ را داشته و رتبه آن ۱۳۷ بوده است. در سال ۲۰۰۴ ترتیب پنج کشور اول به صورت بلژیک، هلند، اتریش، دانمارک و سوئد است و سوئیس در رتبه ششم قرار گرفته است. در این سال کشورهای لائو، تیمور و افغانستان همچنان آخر و ایران با رقم ۳۸/۴۴ در رتبه ۱۵۵ جای گرفته است. در سال ۲۰۰۷ پنج کشور برتر مانند سال قبل بوده و افغانستان در رتبه ۱۸۰ و کشور لائو همچنان در پایین جدول است و ایران هم با رقم ۳۹/۰۷ در رتبه ۱۵۹ است. در سال ۲۰۰۸ ترتیب کشورهای برتر به ترتیب هلند، اتریش، دانمارک، سنگاپور و سوئد هستند. سوئیس به رتبه ۱۰ تنزل کرده و افغانستان و تیمور باز هم در آخر و ایران با رقم ۳۹/۰۶ در رتبه ۱۵۹ بعد از عراق و چاد قرار دارد. در ۲۰۰۹، بلژیک، ایرلند، هلند، اتریش، سنگاپور و سوئد در صدر بوده و تیمور در پایین جدول می‌باشد. افغانستان در رتبه ۱۸۰ و ایران با رقم ۴۰/۶۸ در رتبه ۱۵۶ است که در همین سال عراق رتبه ۱۶۰ را به خود اختصاص داده است.

در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ کشورهای ایرلند، هلند، بلژیک، استرالیا و سنگاپور به ترتیب توانسته‌اند رتبه‌های اول تا پنجم جهانی شدن را به خود اختصاص دهند. و ایران با کسب شاخص ۴۱/۳۸ در رتبه ۱۵۴ است. در نمودار ذیل شاخص جهانی شدن اقتصادی KOF برای کشور ایران طی دوره زمانی ۱۹۷۹-۲۰۱۶ نشان داده شده است.

منبع: مؤسسه‌ی اقتصادی KOF

همانطور که در نمودار مشخص است، شاخص جهانی شدن اقتصادی برای کشور ایران KOF در دهه ۸۰ و ۹۰ میلادی ما بین مقادیر ۱۵ تا ۳۰ در نوسان بوده است، اما این شاخص در دو دهه اخیر بین مقادیر ۲۵ تا ۴۵ متغیر بوده است و می توان نتیجه گرفت که طبق این شاخص در دو دهه اخیر ایران بیشتر به سمت آزادسازی تجاری روی آورده است، اما همچنان از رتبه مناسبی در رنکینگ بین ۲۰۷ کشور جهان، از نظر شاخص جهانی شدن KOF برخوردار نیست. در پایان می توان گفت کشور ایران به توسعه ای همه جانبه، پایدار و درونزا نیاز دارد. اما با توجه به ذخایر نفت و گاز ایران بسیاری از مجراهای تعامل ایران با جهان به صورت گریزناپذیر از این مسیر عبور می کند و این واقعیتی است که محور مواجهه کشور ما را با پدیده جهانی شدن تشکیل می دهد، بنابراین می توان گفت ایران نیاز به ارتباط مورد نیاز برای توسعه مخازن نفت و گاز کشور دارد. بهره گیری از فرصت ها یا قرار گرفتن در معرض تهدیدهای ناشی از پدیده جهانی شدن به طور مستقیم تابع سیاست های متنوع در عرصه ملی خواهد بود.